

Конгайтиева С.А.

ЖЕҢИЖОКТУН ЧЫГАРМАЛАРЫ АРКЫЛУУ ПАТРИОТИЗМГЕ ТАРБИЯЛОО

Конгайтиева С.А.

ВОСПИТАНИЕ К ПАТРИОТИЗМУ ЧЕРЕЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЖЕҢИЖОКА

S.A. Kongaityeva

EDUCATION TO PATRIOTISM THROUGH WORKS JENIJOK

УДК: 287.94(266.055)66

Бул макалада негизинен этнопедагогиканын салттары Ата Мекенди сүйүү, адептүүлүк жана ар намыстуулук, ак ниеттүүлүктүн сапаттары аркылуу баланы тарбиялоодо Жеңижоктун чыгармасынын идеялары чагылдырылган.

Негизги сөздөр: жүрүм-турум эрежеси, жоопкерчилик, туулган жерди сүйүү, атуулдук, ар намыстуулук, адептүүлүк.

В этой статье отражены идеи воспитания через произведения Женижока. Традиции этнопедагогики, такие как: любовь к Отечеству, этичность и честность, качества добросовестности.

Ключевые слова: мораль, этика, ответственность, любовь к родине, патриотизм, честность, гордиться родиной, нравственность, честь.

This article reflects the ideas of upbringing through the works of Jenijok. Traditions of ethno-pedagogy, such as: love of the Fatherland, ethics and honesty, quality of conscientiousness.

Key words: morality, ethics, responsibility, love for the motherland, patriotism, honesty, pride in the motherland, morality, honor.

Азыркы мезгилде жаштарды патриотизмге тарбиялоо эң актуалдуу маселелердин бири болуп эсептелет. Кыргыз мамлекеттүүлүгүн алгандан бери 25 жылдай убакыт өтсө дагы, экономикасы бутуна туралбай жаткандыгын жашыра албайбыз. Быйылкы 2017-жылды Президентибиз “Адеп, ыйман жана маданият” жылы деп белгилегени учурдун талабы. Жаштарыбыз көр оокаттын айынан чет мамлекеттерге агылып кетип жатышат. Демек, бизде патриоттук сезим өчкөндөй. Качан гана биздин келечек муундарыбыз адептүү, ыймандуу жана маданияттуу болгондо гана алар чыныгы патриот боло алышат. Ошондуктан айтылуу акын Жеңижоктун чыгармаларына токтололу.

Адам баласындагы эн кымбат нерсе-бул өмүр. Табигаттын берген белеги болгон тайманбастык эрдик көрсөтүп курман болушкан. Бул көрүнүш патриотизмдин эң жогорку белгиси болуп эсептелет. Кыргыз элинде анын тарыхындагы патриоттук идеяларды түшүндүрүү менен бирге аларды киндик каны тамган Ата журтту, эл-жерди сүйүүгө багыт берет. Ички жана тышкы душмандарга болгон күрөш, жарандын душманды жек көрүү сезимин ойготкон. Элим-жерим деп эңсеген ар бир ак ниет адам – ар дайым өз ата мекенин жана өз элинин кадыр-баркы, сыймыгы үчүн милдеттүүмүн деп

эсептөөсү керек. Патриот менен мекен бири-биринен ажырагыс эки кан тамыр.

Азыркы заманда патриотизм маселеси өзгөчө актуалдуу. Анткени патриоттуулук аң-сезимсиз адамдын, адамдык парасаты болбойт, анын руханий инсандык касиетинин калыптанышы мүмкүн эмес. Инсан – бул өз элинин өсө турган адамы. Патриотизм темасы таалим-тарбиянын жеткиликтүүлүгүн, акыл-ойдун кенендигин жана аң-сезимдин терендигин талап кылган өтө талылуу тема.

«Патриот» – деген сөз 1789-1793-жж. француз революциясынын учурунда пайда болгон. Ал кезде патриоттор деп эл үчүн күрөшкөндөрдү, республиканы коргоочуларды Мекен аташкан.

Бул түшүнүктүн маани-манызы философиялык сөздүктө кыйла так аныкталган. Патриотизм (грекче -Ата Мекен),- руханий адептик жана саясий принцип, мазмунунда ата журтка болгон сүйүүнү, анын өткөн тарыхы жана учурдагы абалы менен сыймыктанууну, «Бөтөн жерде Султан болгуча, өз жеринде ултан бол» – деген кыргыздын жакшы макалы бар. Башкача айтканда баланы үй- бүлөдөн баштап ата-эне, мектепке чейинки мекемелерде тарбиячылар, мектепте мугалимдер, окуучуларга «Туулган жердин топурагы-алтын», «Мекениң туулган айылыңдан башталат», «Мекеним- Кыргызстан» – деген ой-максатты айтып, мээсине кытай куюу керек. Мына ушул маселе боюнча айтылуу ак таңдай акын Жеңижоктун чыгармаларындагы Ата Мекенге болгон сүйүүсүн, патриоттук сезимин сабакта колдонуу, ар бир агартуучунун ыйык милдети. Замандаштарынын айтуусуна караганда, Жеңижок кичинекей балдарга аябай жакын болгон. Акын көпчүлүк элден, коомчулуктан бөлүнгөн эмес. Керек болсо эң кичинекей балдар менен өзү учурашчу. Кичинекей балдар, анын эң сүйүктүү жана урматтуу коногу болгон. Аларга чоң кишидей жоопкерчилик менен мамиле жасачу. Адамдар таң калчу ушул кичинекей балдар эмнени түшүнүшөт деп.? Жеңижоктун түшүнүгү боюнча «Бардыгы балалыктан башталат» – деген. Балдар чоң адамдарга караганда акылдуу болушат. Себеби балдар бат кабыл алышат. Инсандык сапаттар он үч жашка чейин калыптанат. Бул жагынан алып караганда Жеңижок педагог-психолог болгон деп айтсак да жаңылышпайбыз. Жеңижоктун ырлары Ата Мекендин таламдарын коргоого, умтулууну камтыган социалдык аң-сезим» Жеңижок балдарды жайында бактын арасына, ал эми кышында боз үйгө чогултуп, кадимки мугалимдей таалим

- тарбия берчү. Аңгеме-сабагын жан-дүйнөнүн таза болушу, б.а адеп ахлактуу, ыймандуу, ата-энени сыйлаган, эң башкысы «билимдүү болуш керек» - деген нуска сөздөрүнөн кайтпаган. «Жакшы сөз жан эритет» - дегендей, Жеңижок ырдаганда, балдарды сыйкырлап салгандай, магиниттей өзүнө тартчу экен. Мен силерге «туулган жер тууралуу» ырдап берейин – деп, Жеңижок Аксы менен Таласты ырдаганда, ырларынын негизги өзөгүн патриотизм идеялары түзгөн. Ар бир адам өзүнүн киндик каны тамган жеринен алыста жүргөндө өз туулган жеринин жана элинин баркын кыйла күчтүүрөөк сезээрине басым жасап, өз жерин чындап сагынганына, кусаланганына токтолсок.

Жеңижок акын даргынын айынан Ташкара бий Өтөнү туулган жери Таластан айдатып, жигиттерге сууга салып жибергиле деп буйрук берген. Бирок, жигиттер Өтөгө боору ооруп, Аксыдан келген кербендерге кошуп жиберет. Ошентип, Өтөнүн балалык чагы Аксыда өтөт. Аксыда жашап жүрсө дагы киндик кан тамган жери Бакайырды эстеп кээде өксүп-өксүп эч кимге көрүнбөй бугун чыгарып алар эле. Ар бир атуул туулган жеринен алыс жүргөндө гана ата-эненин, Ата мекендин, тууган уруктун баркын билерин айтпасак да белгилүү. Жеңижоктун туулган жерге болгон сагынычын төмөнкү ыр менен белгилеп келсек болот.

Айтпай кантип коёюн,
Туулган жерим Таласты.
Бадьшанын улугу,
Атабыз айкөл Манасты!
Куу турмуш сенин айыңдан,
Алтын баш элден адашты.
Бадьша Манас жүргөн жер,
Барк алып эли күткөн жер.
Акылман Бакай жүргөн жер,
Айкырып жоону сүргөн жер.
Каныкей энем келген жер,
Калкыма шилен берген жер.
Семетей жары –Айчүрөк,
Ак куу кебин кийинип,
Ак чынарга конгон жер.
Арзып жүргөн экөөнүн,
Ак тилеги болгон жер.
Агын суусу көк кашка,
Атпай жерден бир башка.
Көк ирим суусу бир башка,
Көп эле жерден бир башка.
Ою бүткөн бетеге,
Оттосо малы жетеби,
Кагылайын Таласым,
Оюмдан чыны кетеби?

Бул ырында Жеңижок туулган жердин, суунун, тоонун, айылдын көркөмдүгүн нөшөрдөй төгүп ырдайт. Манас, Бакай, Кошой, Каныкей, Айчүрөккө окшогон Талас элинин жөнөкөй эмес, баатырлардын акылмандардын мекени экендигин даңазалайт. Тарбиялоо - дайыма коомдун өнүгүшүнө көз каранды. Азыркы кыргыз эли демократиялуу көз каранды-

сыздыкта жашаса да экономикалык жактан тартыш. Жаштарыбыз көр оокаттын айынан чет мамлекеттерге мигрант болуп кетүүдө. Анын жашыруунун кереги жок. Бирок, биз мугалимдер жалпы эле коомчулук бул көрүнүшкө бөгөт коюшубуз керек. Эгерде биз жаштарыбызды мекенди сүйүүгө, мекенге кызмат кылууга тарбиялабасак кеч болуп калат. Ошондуктан, жаш муунга патриоттук тарбия берүү төмөндөгүдөй принциптердин негизинде турмушка ашат.

1.Моралдык жоопкерчилик. Бул биринчи кезекте ар бир адамдын жашап жаткан чөйрөсүндө, коомдук көрүнүштөрдүн, окуялардын жүрүшүнө кайдыгер мамиле кылбоосу, коомдук милдеттерин өзүнүн абийири, ар намысы аркылуу сезүүсү, өзүнүн жекелик «Мен» кызыкчылыктары менен жалпылык «Биз» кызыкчылыктарын теңдештирүүнү камсыз кылуучу түшүнүктөрдү калыптандыруу жана өзүнүн ден соолугун, коомдук сергектигин камсыз кылуусу зарыл.

2.Жарандык жоопкерчилик болсо өз өлкөсүнүн карт тарыхын, кайталангыс маданиятын сыймыктануучу деңгээлде билүүнү, мамлекеттик мыйзамдарды сыйлоону, өз өлкөсүн бедел-баркын өзүнүн кылган адамкерчилик сапаты менен ак кызмат кылуу. Бирок да, патриоттуулук адам рухун өнүктүрүүчү баалуулуктардын бири болуп келгендигин тарых тастыктаган.

Патриоттуулук – ар бир адамдын жеке жандүйнөсүндөгү ыйык ишеним жана бийик жоопкерчилик. Андыктан келечек муундарга тарбия берүүдө тарыхый идеалдарыбыздын ордун, ролун аныктап, алардын ыйык патриоттук сезимге суугарылган эрдиктерин даңазалоо аркылуу патриоттук ориентацияларды кеңейтүү максаты ылайыктуу.

Жан болуп жаңы жаралып
Жаркырап шамым жанган жер,
Келгенимди белгилеп
Киндик кан менин тамган жер
Ата-энем күлүп кубанып.
Алдейлеп сүйүп алган жер.
Энекем мени тууган жер,
Киндигим кесип бууган жер
Эзелтен бери жай кылып,
Ата-бабам турган жер.

Жеңижоктун башка акындардан айрымасы окуй да, жаза да билген. Балдар таза жазганды, ырды жатка айтканга аракет кылышчу. Ал дайыма кайталап, «Туулган жер – сени курчап турган айлана-чөйрө; мени ушул жерде энем төрөгөн, киндик кан тамган жерим, мен сенин урпагыңмын, жер эне мен сенин бир бөлүкчөсүмүн, биз жерден өсүп чыккан тоонун гүлдөрүбүз» - деген көркөм сөздөрү: жаш балдардын жүрөгүнүн толтосунан орун алып, каны менен кошо айланат. Туулган жерди сүйүүгө шыктандырат. Жеңижок Семетейчи болгон. Ал ыр түрүндө айткан. Эпосто айтылган каармандар: Айкөл Манас, мыкаачы Коңурбай, акылман аялзаты Чыйырды, айдай сулуу Каныкей менен Айчүрөктү көркөмдөп айтып жатканда,

алдында угуп отурган балдар ошол каармандардай болуп образга кирип кеткен. Көздөрү оттой жанып, магниттей тартылышат, Уккан балдар жомоктун, легенданын болмуштун оң каармандары катары сезишкен. Ушул касиеттүү сезим менен жан дүйнөсү байып, кыялдануу менен ырахатка батып, өз күчүнө ишенүү, көз карансыздык инсандык сапаттары калыптанат.

Жеңижоктун Ата мекен тууралуу сабагынын негизи: «Ата мекенсиз адам болбойт, Ата мекен сенин оюңду, боюңду өстүрөт. Ата мекени жок адам – ал адам эмес. Ата мекенин сүйүүдөн эч ким ажырата албайт, ажыратууга укугу да жок. Бул жан дүйнөдөгү тубаса купуя сезим жана сыр. Бул сырды сен өлчөй да, салмактай да албайсың Жеңижок – акын Татар, Өзбек, Казак., Тажик жеринде болгон. Бирок кандай кандай гана кооз болбосун, Туулган жерим Таласка жетпейт – деп ишенимдүү айткан. Асман тиреген Ала Тоосу, шылдырап аккан суусу, жапжашыл болгон арча-карагайлары, көз жоосун алган буркураган гүлдөрү, мукам үндүү булбулдун сайраган үнү, жан дүйнөндү козгоп, ырахат берет. «Балдардын жылмаюусунан жана таза күлкүсүнөн артык бакыт жок» – деп ачык айткан Жеңижок. Балдардын туулган жер жөнүндө улам кайталап суроолору, акындын демине-дем, күчүнө-күч, кошуп акынга мазмуну терең, ырларды жаратууга шыктандырган. Балдардын Ата мекенге болгон сүйүүсү, алардын оттой балбылдап жанган көздөрүнөн, балалык назик жүрөгүндөгү сүйүүсү, деп, тетуштарына эскерип айткан. Өзүнүн туулган жери Таластагы бактысыз, жетим болгон балалыгын эстегенде, кээ бир күнү түнү бою кирпич какпай, уктачу эмес. Ошондуктан акындын туулган жерине болгон сагынычы ашып-ташып, бийликтин адилетсиздиги, акындын жан-дүйнөсүн уйгу-туйгу болуп, акындын күчтүү ырларынын жаралышына түрткү болгон.

Ошондуктан балдарды адилеттүүлүккө, жакшылык жасоого үндөйт. Анын өскөн Аксы жери - акындын ыр жаратуусунун экинчи себеби болгон.

Көтөрүп бакан энемдей,

Көңүлдү бөлүп турасын.

Өмүрүм сага байланган,,

Өскөн жерим айланам.

Жакшы ырларды укканда, бардык күнүмдүк турмуштагы кыйынчылыктардын бардыгын унутасың да, бир аз болсо ырахат аласың.

Жеңижоктун ырларынын мазмуну терең, уккулуктуу, мукам, нускалуу болгон. Акын колуна комуз алып, кулагын бураганда эле, «туулган жери» тууралуу ырлар оозунан нөшөрдөй төгүлчү. Акындын оюу боюнча, ар бир кыргыз жараны үчүн, киндик кан тамган жери ыйык, «апакеп» биринчи жолу эне тилиң чыгат. Ошол тил менен жан эритип, энең эркелейсиң, ошол сөз менен төгөрөктүн төрт бурчу менен байланышасын.

Ошондуктан акын тарбиясы терең, адамдын жүрөгүнүн түпкүрүнөн терең орун алган ырларды ырдаган. Бул сенин энең, боюңду өстүрүп, «ак нанын» берип, өнүктүрөт, өстүрөт. Өз тилиңди, тарыхыңды бил. «Жети атасын билбеген бул – кул»-деп айтат.

Ошондуктан ата-бабаңдын тарыхын бил, эне тилиңди сүй, ардакта, өркүндөт жана өстүр. Дасторконго нанын коюп, түн уйкусунан безип, ак сүтүн берген бул – сенин энең. Ал эми адам үчүн бардык байлыгын тартуулаган жер эне-ыйык. Эки эне тең ыйык. Акын туулган жерин, элин, өскөн жерин урматтап сыйлаган чыныгы патриот болгон.

Адабияттар:

1. Абдысалам Обозканов. Төкмөлүктүн башаты, калптануу этаптары жана синкреттүү табияты. Бишкек «Шам» 2006 ж. 3-4-б. 74-76-б.
2. Акындар сериясы. Залкар акын Жеңижок – 2. Бишкек, шам басмасы 1999-ж. 5-6-13 б.
3. Гүлия Тажиева. Айсулуу Курманбекова Незабвенный свет – Жеңижок 529-543-стр.
4. Жеңижок «Кыргызстан басмасы» 1982-ж. 4-б.
5. Жеңижок Бишкек «Бийиктик» 2006 – ж 93-99-б.
6. Жээнбек Жаныбеков «Даанышман ойчул» Бишкек «Кыргызстан» 1991-ж.
7. Закиров С. Кыргыз санжырасы. Бишкек, 1996-ж. 331-б.

Рецензент: к.п.н., доцент Ажибаева А.Ж.